

ENTRE FILOSOFIA I POESIA. EL CAS MONTAIGNE¹

Joan Lluís Llinàs Begon
Universitat de les Illes Balears

RESUM: En aquest escrit es reflexiona sobre la relació entre filosofia i poesia en els *Essais*. És per això que, en primer lloc, s'intenta determinar quina és la idea de filosofia que maneja Montaigne. L'estudi de l'ús del mot en els *Essais* reflecteix una idea de filosofia com a filosofia moral, lligada a l'objectiu de formació de si mateix. En segon lloc s'estudia el que diu sobre la poesia, mostrant quina idea en té, la seva diferència amb la prosa i la seva relació amb la filosofia. En tercer lloc, es relaciona la idea de filosofia de Montaigne amb la forma que ha de prendre la producció filosòfica. Així, si la filosofia ha de servir per formar el judici, ha de produir una escriptura que mogui a la reflexió sobre si. L'assaig, en el cas de Montaigne, és la forma literària escollida per dur a terme aquesta activitat. Un cop analitzat el terme *essai* es passa a fer una reflexió final sobre quin tipus de llibre són els *Essais*, i la seva relació amb la filosofia i la poesia, suggerint l'expressió «filosofia poètica».

ABSTRACT: This essay talks about the relationship between philosophy and poetry in the *Essais*. That is the reason why, first of all, I try to clarify the idea of philosophy that Montaigne uses. The analysis of the use of the word philosophy in the *Essais* reflects an idea of philosophy as moral philosophy, related to the selfeducation. Secondly, I study what Montaigne says about poetry, showing what he thought about it, its difference with prose and its connection with philosophy. Thirdly, I connect Montaigne's idea of philosophy with the shape philosophical writing has to achieve. Thus, if philosophy has to serve to make up judgement, it has to create a text that drives to self reflexion. In the case of Montaigne, the essay is the literary form which he chooses to carry out this activity. Once I have analysed the word *essai*, I have to make a final reflection on what type of book the *Essais* are, and its relationship to philosophy and poetry, suggesting the expression «poetical philosophy».

¹ Tres són els textos que orienten aquest escrit. En primer lloc, evidentment, els *Essais* de Montaigne, que és l'objecte on es produeix la reflexió. En segon lloc, el meu llibre sobre Montaigne (Llinàs Begon, J. L. *Educació, filosofia i escriptura en Montaigne*. Palma: UIB, 2001), on un dels temes transversals és el que aquí és tractat. I en tercer lloc, l'excel·lent escrit d'Adorno «El ensayo como forma». A *Notas de literatura*, Barcelona: Ariel, 1962, 11-36, trad. Manuel Sacristán de l'original *Noten zur Literatur*), que, malgrat que sigui prou diferent tant en estil com en contingut, és molt suggerent i ha esperonat la meua reflexió.

La relació entre filosofia i poesia s'ha plantejat des de molts punts de vista, dels quals em vull referir únicament a dos. En primer lloc, la discussió sobre si la poesia té un valor filosòfic i si el filòsof ha de tenir en compte el que s'anomena poesia filosòfica. En segon lloc, la qüestió del gènere filosòfic, si és possible fer una filosofia poètica que posseeixi tant de valor com el que pugui tenir un tractat de filosofia, qüestió aquesta que va lligada a la de quina mena de cosa és la filosofia. Són dos problemes molt amples i que evidentment no podem tractar aquí de manera exhaustiva, així que per tal de reflexionar ara sobre aquestes qüestions m'hi referiré dins el comentari a una sola obra, els *Essais* de Montaigne. Així doncs, procediré de la manera següent. En primer lloc, cal determinar de quina filosofia parlem, és a dir, esbrinar què diu Montaigne sobre la filosofia i si en conseqüència hom pot afirmar que els *Essais* són un llibre de filosofia. En segon lloc, farem el mateix amb la poesia, indicant quines són les idees de Montaigne sobre la poesia i com distingeix aquesta d'altres disciplines. Finalment, a partir de les consideracions anteriors, ens introduïrem en les característiques de l'assaig.

1. Durant l'Edat Mitjana la filosofia s'identificava amb les set arts liberals, suma total del saber. Aquesta tradició es manté parcialment al segle XVI. A la Universitat de París, la filosofia era una matèria prèvia que s'ensenyava a la Facultat d'Arts i servia de preparació per a estudis superiors. De les set arts liberals, la filosofia que s'ensenyava era el resultat del desenvolupament de la dialèctica (el curs de filosofia de la *Faculté des Arts* de Burdeus consistia en dialèctica i física aristotèlica), però el terme designava un conjunt més ampli d'activitats. Filosofia podia referir-se tant a doctrina cristiana com a ciència natural, com també a ètica. Montaigne utilitza el terme de moltes maneres diferents,² i en la majoria d'ocasions li dona un matís negatiu, ja que en cap de les accepcions la filosofia no permet assolir el coneixement. Com a doctrina cristiana, la posició de Montaigne s'apropa al fideisme, ja que per ell no hi ha coneixement objectiu: la creença religiosa es basa en la fe, i precisament per això difícilment podem parlar de filosofia. De fet, Montaigne evita als *Essais*, referir-se a la doctrina cristiana com a filosofia, ja que entén aquesta com un conjunt d'opinions, i parlar del cristianisme com a filosofia li hauria pogut ocasionar problemes.

Més freqüent és la identificació de la filosofia amb la ciència natural. La filosofia és una activitat que pretén explicar el món i establir-se com un conjunt d'afirmacions veritables. Al capítol més conegut dels *Essais*, «Apologie de Raimond Sebond» (II, 12), Montaigne es dedica, entre altres coses, a rebaixar tota pretensió de la ciència i de la filosofia d'assolir la veritat. Encara que la ciència pugui ser útil per a la vida, ni accedeix a la veritat ni ens fa feliços. Ella mateixa ens mostra les seves limitacions, així ens mena als braços de la ignorància.³ La ciència tampoc no evita els mals,⁴ i això explica que els

² Vegeu STEVENS, LINTON C. «The meaning of "Philosophy" in the *Essais* of Montaigne». *Studies in Philology* (1965): 147-154.

³ «Apologie de Raimond Sebond», II, 12, 473a, 476a. Les referències als *Essais* es fan indicant en primer lloc el nom del capítol, llavors el número de llibre, el número de capítol, la pàgina, i finalment la lletra de referència de l'edició, fent servir l'edició *Montaigne. Oeuvres complètes*. Ed. D'A. Thibaudet et M. Rat. París: Gallimard, 1962. Els especialistes consideren tres capes principals designades cadascuna amb una lletra: la (a) comprèn l'edició de 1580 i les seves variants en les edicions de 1582 i 1587; la (b) comprèn els afegits de l'edició de 1588; i la (c) comprèn els afegits de l'exemplar de Burdeus i de l'edició pòstuma de 1595.

⁴ «Apologie de Raimond Sebond», II, 12, 466a.

«salvatges» d'Amèrica, malgrat que no posseeixin el coneixement científic i l'estructurada legislació europeus, visquin de manera més feliç i ordenada.⁵ La crítica a les ciències afecta, evidentment, llur mare, la metafísica, que fracassa en els seus intents d'anar més enllà i posseir el registre dels assumptes divins.⁶ I també afecta la lògica, que es perd en discussions fútils sobre paraules.⁷ La filosofia, en definitiva, quan pretén anar més enllà, quan és mer discurs abstracte que no proporciona cap fruit a l'home, esdevé poesia sofisticada.⁸

Finalment, la filosofia entesa com a ètica és la més valorada per Montaigne. Seguint la línia dels romans (Sèneca, Ciceró) i del que és potser el llibre més influent en l'Edat Mitjana, la *Consolació de la filosofia* de Boeci, considera que la filosofia que s'ocupa de la manera com cal conduir la nostra vida, que forma els costums,⁹ és la verdadera i natural filosofia.¹⁰ La filosofia ha de servir per formar judicis i costums, i per això es converteix en l'element central de l'educació. Va lligada al procés d'eclosió de la intel·ligència, i per això l'exalta en tant que ciència de la vida. La filosofia s'ha d'allotjar dins l'ànima perquè aquesta pugui acoblar-se amb èxit al cos i produir la virtut:

*«L'ame qui loge la philosophie doit, par sa santé, rendre sain encore le corps. Elle doit faire luire jusques au dehors son repos et son ayse; doit former à son moule le port extérieur, et l'armer par consequent d'une gratuite fierté, d'un maintien actif et allegre, et d'une contenance contente et debonnaire.»*¹¹

És a dir, la filosofia té sentit en la mesura en què a través del coneixement de si produeix la felicitat. Però no és tan senzill, perquè la filosofia moral tal com en general es duu a terme en la seva època també fracassa. No tan sols perquè intenti vanament accedir a la veritat, sinó perquè es distancia de la vida humana, es produeix en un discurs escindit dels fets, que són en qualsevol cas més importants.¹² El fet, que és individual, sempre supera la paraula, que és igualadora, que elimina les diferències, que abstreu i, per tant, falsifica. La filosofia s'ha convertit en paraules artificioses, alienes a l'home, i d'això és en part responsable la submissió de la filosofia a la dialèctica, que ha dut a discussions banals, a paraules buides i a arguments confusos,¹³ que han donat lloc a una filosofia apariencial.¹⁴ Cal, doncs, que la filosofia entesa com a ètica no perdi el seu sentit de coneixement de si i d'aprendre a ben viure i ben morir i no caigui en les urpes de la dialèctica.

⁵ «Apologie de Raimond Sebond», II, 12, 477a.

⁶ «Apologie de Raimond Sebond», II, 12, 556a, i II, 12, 514b.

⁷ «Apologie de Raimond Sebond», II, 12, 528.

⁸ «Apologie de Raimond Sebond», II, 12, 518c.

⁹ «De la moderation», I, 30, 196a.

¹⁰ «De la solitude», I, 39, 242a.

¹¹ «L'ànima que allotja la filosofia ha de, per la seva salut, convertir en sa també el cos. Ha de lluir fins a fora el seu repòs i benestar; ha de formar al seu motlle el posat exterior, i en conseqüència armar-lo d'una gràciosa dignitat, d'una actitud activa i alegre, i d'un aspecte content i bonadós.» «De l'institution des enfans», I, 26, 160a.

¹² Els discursos sobre l'amistat no poden igualar-se al fet de viure una autèntica amistat. «De l'amitié», I, 28, 192a.

¹³ «Apologie de Raymond Sebond», II, 12, 474a, 511b.

¹⁴ «De la ressemblance des enfans aux peres», II, 37, 739a.

2. Montaigne té en alta consideració la poesia. Ens diu que és, juntament amb la història, el seu *gibier*, la seva caça, allò que estima d'una particular inclinació.¹⁵ Ens diu també, quan comenta les seves lectures preferides i els seus procediments de lectura, que llegeix dos tipus d'obres:

*«Je ne cherche aux livres qu'à m'y donner du plaisir par un honneste amusement; ou si j'étudie, je n'y cherche que la science qui traicte de la connoissance de moy mesmes, et qui m'instruise à bien mourir et à bien vivre.»*¹⁶

Aquí trobam una primera distinció entre filosofia i poesia. Quan parla dels autors que li agraden més, que l'entretenen, parla de poetes: Virgili, Lucreci, Catul, Horaci. En canvi, en els llibres morals, on es mescla fruit al plaer, Sèneca i Plutarc són els preferits, i Montaigne llavors deixa de parlar de poesia.¹⁷ Perquè cerca el plaer en la lectura, és un gran amant de la poesia. Ens en diu que és l'original llenguatge dels déus,¹⁸ i potser per això té la capacitat de ferir-lo i transportar-lo.¹⁹ No és estrany, doncs, que afirmi:

*«Il est peu d'hommes adonez à la poësie, qui ne se gratifassent plus d'estre peres de l'Éneide que du plus beau garçon de Rome, et qui ne souffrissent plus aisément l'une perte que l'autre.»*²⁰

És un gènere que Montaigne reconeix no saber fer, però sí saber jutjar,²¹ i de fet per ell és més difícil apreciar la poesia que fer-ne.²² D'aquí que quan diu que és un expert en poesia hem d'entendre que Montaigne s'està alabant. Però alhora la poesia no és més que una de les ciències escrites per joc,²³ no és pròpiament informació sobre el món, no és una ciència. És, senzillament, un plaer. Però aquest no està renyit amb la utilitat. De fet, és interessant veure com fa servir la poesia en els *Essais*. Hi ha gairebé un milenar de citacions que provenen de poetes, i la major part tenen una funció ornamental. Però a vegades també fan que el lector vagi a cercar la font i hi contrasti el que ha escrit Montaigne. Les citacions poètiques, en aquest sentit, enriqueixen els *Essais* tant pel que fa a la seva bellesa com a la seva diversitat i profunditat interpretativa.

Així, ens trobam amb una actitud doble respecte de la poesia. D'una banda, és un art que és troba més a gust quan tracta un tema foll i desarreglat.²⁴ És adequat per a les dones, perquè és subtil, disfressat, plaent...²⁵ Però, també, la poesia és la dosi de folia

¹⁵ «De l'institution des enfans», I, 26, 144a.

¹⁶ «No cerc en els llibres més que em proporcionin plaer per un entreteniment honest; o bé si estudii, no hi cerc més que la ciència que tracta del coneixement de mi mateix, i que m'instrueixi a ben morir i ben viure», «Des livres», II, 10, 388a.

¹⁷ «Des livres», II, 10, 392a.

¹⁸ «De la vanité», III, 9, 974c.

¹⁹ «Du jeune Caton», I, 37, 228c.

²⁰ «Són pocs els homes dedicats a la poesia que no estiguessin més satisfets de ser pares de l'*Eneida* que del més bell infant de Roma, i que pateixin més fàcilment una pèrdua que l'altre.» «De l'affection des peres aux enfans», II, 8, 383a.

²¹ «De la praesomption», II, 17, 618a.

²² «Du jeune Caton», I, 37, 227c.

²³ «Apologie de Raimond Sebond», II, 12, 488c.

²⁴ «Vint et neuf sonnets d'Estienne de la Boetie», I, 29, 194a.

²⁵ «De trois commerces», III, 3, 801b.

que necessiten les ànimes excel·lents.²⁶ Precisament a causa del seu caire desarreglat, cal anar-hi en compte: pot dur als homes, com succeí amb Le Tasse, a la follia.²⁷ Paradoxalment, doncs, la follia de la poesia fa que ens l'haguem de prendre seriosament. D'altra banda, per tant, la poesia no es pot deixar en mans de qualsevol:

«On peut faire le sot partout ailleurs, mais non en la Poësie.»²⁸

Així, la de poeta és una professió més com la de gramàtic o jurista,²⁹ i la poesia en algun moment figura dins un llistat de ciències entre metafísica, la gramàtica o la matemàtica,³⁰ o en un altre llistat de ciències que basen llurs principis en unes altres.³¹ Dit d'una altra manera, Montaigne, mesclant la poesia amb distintes ciències, li atorga un caire idènticament seriós. És per això que no és fàcil fer-ne (Montaigne, com hem dit, reconeix el seu fracàs en aquest camp), com tampoc no és menys difícil conèixer-la.

Aquesta doble visió de la poesia, despreocupada i seriosa a l'ensem, fa que a l'hora d'atribuir-li un valor la posició de Montaigne no quedi clara. Al capítol sobre l'educació dels fills no figura la poesia com quelcom que s'hagi d'aprendre i sí, en canvi, la filosofia. Aquí la distinció entre poesia plaent i filosofia a més útil és palesa. Emperò, en aquest mateix capítol és on Montaigne afirma un cop més la seva predilecció per la poesia (I, 26, 144a) i on es defensa un tipus determinat de poesia, aquella en què hi ha una bona *inventio* i un bon judici. Quan això es produeix, no cal ser un bon versificador, car el poema romandrà, tanmateix, bell (I, 26, 170ab). De manera que la millor prosa és en certa manera poètica («De la vanité», III, 9, 973bc), ja que en ambdós casos el vigor, la força, la bellesa apareixen com a conseqüència d'un bon judici. És la persona que hi ha darrere la que en el fons fa un bon escriptor. Quan es mostra exercint el seu judici format, la producció és bella. I aleshores, poesia i prosa es confonen i és quan teologia, filosofia i poesia semblen esdevenir una sola cosa.

3. Si la filosofia és formació del judici, la producció filosòfica queda condicionada per aquesta idea. Montaigne llegeix els filòsofs que es proposen el coneixement de si: Sòcrates (a través de Plató i Xenofont), Plutarc i Sèneca. Si filosofar consisteix a aprendre a viure i a morir, consisteix a conèixer-se i regular-se un mateix, aleshores el filòsof que escriu ha de procurar adequar la seva escriptura a aquesta pretensió. En el cas de Montaigne, això es tradueix en llibre singular, els *Essais*. A «De l'institution des enfans», fa una declaració de principis de l'estil que prefereix.³² Un parlar *simple i naif*, és a dir natural. Però natural no vol dir de naixement o espontani, sinó que s'acorda amb la natura del subjecte, això és, que s'ha anat formant a partir dels nostres hàbits, sense afectació i que ja no suposa cap esforç. En un estil *simple i naif* els mots s'acorden amb les idees i surten com a quelcom propi del subjecte. Montaigne pretén naturalitzar l'art,

²⁶ «De l'yvrognerie», II, 2, 330a.

²⁷ «Apologie de Raimond Sebond», II, 12, 472a.

²⁸ «Hom pot fer el beneit per tot excepte en poesia.» «De la praesomption», II, 17, 618a.

²⁹ «Du repentir», III, 2, 782c.

³⁰ «Apologie de Raimond Sebond», II, 12, 488ac.

³¹ «Apologie de Raimond Sebond», II, 12, 522a.

³² «De l'institution des enfans», I, 26, 171ac. Pel que segueix, vegeu J. L. LLINÀS. *Educació, Filosofia i escriptura en Montaigne*. Palma: UIB, 2001, cap. 8.

vol que l'escriptura sigui part de l'ésser humà que l'efectua. És un parlar *tel sur le papier qu'à la bouche*, és a dir, es remarca el lligam entre la persona i el llenguatge. Si aquest ha de tenir com a tret distintiu ser part de qui l'empra, quan s'escriu s'ha de procurar que sigui talment com quan es parla, amb idèntica naturalitat. La paraula, quan surt de la boca en un moment determinat, encarna el subjecte que parla. En canvi, l'escrit forma part de la persona només secundàriament, ja que no permet la correcció immediata, no participa de la vivesa de l'oral. Montaigne cerca un estil en què l'escriptura elimini en la mesura possible el seu caire mortuori i tingui la mateixa vida que l'oral, la seva mateixa naturalitat. Un estil no afectat, descosit, desarrengat, que elimina el que és superflu: un estil que reflecteixi el subjecte que escriu, que no l'emmaski darrere paraules grandiloqüents.

Aquest estil és el que cerca Montaigne quan escriu els *Essais*. I aquest estil natural és el que s'ha de cercar quan es fa filosofia. Recordem que es tracta de filosofia moral, i que els textos que serveixen per formar els costums, els textos morals, han de ser també bells, han de tenir força expressiva. Però també aquests discursos significatius, útils i bells, han de ser, per Montaigne, reflex del caràcter del seu autor, de manera que qui conegui el text conegui també qui l'ha escrit. La filosofia moral està dirigida cap al ben viure i morir, i això està lligat al coneixement de si. És per això que els seus preferits són Sèneca i Plutarc, ja que en ells l'estil els reflecteix, són naturals en el sentit que vol Montaigne, mentre que rebutja Ciceró, perquè precisament s'amaga darrere un llenguatge ostentós i massa elaborat.³³

Aquest estil, és clar, necessita una forma. En l'àmbit oral, generalment disposam d'un interlocutor amb qui s'efectua un diàleg. El diàleg és quelcom de viu, que es va fent en un procés d'escolta, correcció, pregunta i que alhora va fent el subjecte que hi participa. Però l'escriptura difícilment s'adequa a un diàleg viu, nota a faltar un interlocutor real, i això provoca que Montaigne, tot i la seva admiració pels diàlegs platònics,³⁴ rebutgi aquesta possibilitat. La carta podria ser una alternativa, en la mesura en què ofereix la possibilitat de moviment, però Montaigne no tenia, com era el cas de Sèneca, l'interlocutor concret que fa que la carta pugui ser sincera i no un mer artifici. De fet, en un afegit de l'exemplar de Burdeus, confessa que hauria escrit cartes si hagués trobat l'interlocutor adequat.³⁵ Descartats el diàleg i la lletra, ha de cercar una forma nova, i per això es posa a fer assaigs. Quina mena de coses fa Montaigne quan fa assaigs? Vegem primer l'etimologia del mot. *Essai* ve del llatí postclàssic *exegium*, que significa pesada, pes. En la França del segle XVI, *essai* significa exercici, preludi, temptativa, temptació, mostra de menjar. *Essaier* significa temptejar, verificar, tastar, posar a prova, emprendre, exposar-se al perill, pesar. Tot això sembla remetre a una certa casta d'experiència, però

³³ No vol dir que l'estil natural que proposa Montaigne no sigui elaborat. De fet, hi treballa molt, en el seu llibre. Es tracta d'aconseguir, a través de l'hàbit, de la quotidianitat, fer propi el llenguatge. És el temps el que fa que un mot, una expressió, flueixin naturalment, sense estridències. Però, a aquesta situació, no s'hi arriba espontàniament: cal un procés, semblant al del poeta que recerca, a poc a poc, un llenguatge senzill i pur.

³⁴ Vegeu F. KELLERMAN, «Montaigne, reader of Plato», *Comparative Literature* (1956): 307-322. També J. L. LLINÀS, «La presencia de Platón en los *Essais* de Montaigne», XI Congreso Nacional de Estudios Clásicos, Santiago de Compostela 2003 (en premsa).

³⁵ Respecte de l'adequació de l'estil de Montaigne a l'estil de lletres, vegeu J. BRODY, *Lectures de Montaigne*. Lexington: French Forum, 1982.

de què? Atès que el que l'interessa és viure i morir bé, i per això cal conèixer-se, l'experiència és experiència de si, assajar és assajar-se, posar-se a prova per tal de trobar l'harmonia desitjada. El títol del llibre no fa referència a una categoria literària, sinó a un mètode. En la primera edició, de 1580, el mot *essai* apareix cinc vegades, i només en un cas podria fer referència al llibre.³⁶ En dues ocasions parla dels *essais* de les seves facultats naturals i en les altres dues dels *essais* del seu judici.³⁷ Quan escriu, Montaigne s'exercita. El coneixement de si no s'obté a través d'una biografia, d'un relat de fets, sinó en un posar-se a prova, una anàlisi que duu a terme el judici. Però atès que el judici forma part del jo, cal que es mostri en el retrat de si tot el procés d'anàlisi, i no tan sols el resultat. Escriure filosofia, doncs, és escriure sobre si, mostrar-se exercint el seu judici, assajar-se. L'assaig és sempre quelcom de propi, d'aquí que Montaigne parli sovint en termes de rebaixament: fantasies, somnis, extravagàncies, quimeres, excrements. La insistència a rebaixar el llibre té a veure, entre altres consideracions, amb el fet que no vol donar a conèixer les coses, sinó ell mateix. No hi ha ciència en els *Essais* més que la ciència del jo, ciència del moviment,³⁸ i per això intenta no corregir els seus pensaments, sinó deixar que flueixin.³⁹ A través de l'assaig es constitueix un llibre que és reflex del seu autor, sempre un, malgrat la seva diversitat,⁴⁰ llibre inseparable de l'autor:

*«Icy, nous allons conformément et tout d'un train, mon livre et moy. Ailleurs, on peut recommander et accuser l'ouvrage à part de l'ouvrier; icy, non: qui touche l'un, touche l'autre. Celuy qui en jugera sans le connoistre, se fera plus de tort qu'à moy; celuy qui l'aura conneu, m'a du tout satisfait.»*⁴¹

En un altre fragment, ens parla de llibre consubstancial al seu autor.⁴² La finalitat principal del llibre és que sigui seu, de manera que tothom el reconegui en el seu llibre i el seu llibre en ell,⁴³ però això no és un caprici, sinó que és la manera en què el llibre és més útil per a l'autor. Organitzar la vida, aprendre a ben viure i morir, aquest és l'objectiu de l'*essai*.

4. Tornem al nostre propòsit. Els *Essais* són un llibre de filosofia, en la mesura en què la filosofia és filosofia moral que persegueix el coneixement de si. La filosofia no pot ser un discurs que pretengui una veritat externa, un discurs sobre l'essència del món, sinó que ha de girar-se cap al subjecte i convertir-se en un exercici per a la formació del

³⁶ «Des vaines subtilitez», I, 54, 300.

³⁷ Respectivament, «De l'institution des enfans», I, 26, 145 i «Des livres», II, 10, 387; i «De Democritus et Heraclitus», I, 50, 289 i «De la praesomption», II, 17, 637.

³⁸ «Du repentir», III, 2, 782b.

³⁹ «De la ressemblance des enfans aux peres», II, 37, 505.

⁴⁰ «De la vanité», III, 9, 941c.

⁴¹ «Du repentir», III, 2, 783b.

⁴² «Du dementir», II, 18, 648c. Però també reconeix que el llibre és autònom. És com un fill, que una vegada produït esdevé més ric que allò que ha donat el seu progenitor. El llibre sap coses que el mateix Montaigne no sap, és diferent, i per això, tot i que qui en coneix un coneix l'altre, pot també recórrer el llibre com un estranger («De l'affection des peres aux enfans», II, 8, 383c).

⁴³ «Sur des vers de Vergile», III, 5, 853b.

jo. En els *Essais* es duu a terme aquest gir, de manera que l'únic tema del llibre és Michel de Montaigne. El discurs filosòfic viscut és un discurs del jo i sobre el jo. Parlar de la filosofia d'X significa doncs referir-se a la manera com és X i com viu, a la manera com s'estableix en ell la relació entre pensament, paraula i acció. El resultat d'això és que la filosofia produeix no ja un discurs d'afirmacions generals i de definicions, sinó un discurs individual. Assajar-se no és més que dur a terme aquest exercici de filosofar, que a la vegada forma l'individu. L'home, immers en canvis i en inestabilitat, és, malgrat tot, viu, i cerca com estar en el món, persegueix la felicitat. Aquesta és la tasca, mai acabada, de la filosofia.

Així doncs, l'assaig és una forma d'escriptura filosòfica, encara que parteixi del particular i del canvi. És, per tant, un llibre seriós, i per això Montaigne afirma que no li agrada que els seus assaigs serveixin de moble comú per a les dames.⁴⁴ Novament se suggereix la idea que abans apuntàvem: quan fem filosofia no fem poesia. La primera té a veure amb el fet de pensar, la segona amb el de sentir. La filosofia afegeix al plaer el fruit del coneixement de si, i per això quan fem o llegim filosofia estam estudiant, mentre que amb la poesia només ens entretenim. Emperò, no és tan senzill. En primer lloc, per Montaigne els dos àmbits són necessaris, i de fet a ell li agrada tant o més llegir poetes que moralistes. En segon lloc, no són compartiments estancs, de manera que sentir pot dur a pensar. No és estrany, doncs, que en un llibre que com hem dit és de filosofia hi hagi un milenar de citacions de poetes, que fan que una lectura plaent sigui alhora font de reflexió. La forma versificada dóna a les idees morals més concisió i força, i allò que amb la prosa analítica costa d'assimilar passa dolçament en un vers i pot donar lloc al pensament profund. Però alerta!: la poesia no és apta per a tothom. Com hem dit abans, en el capítol «De l'institution des enfans» (I, 26), on Montaigne efectua una sèrie de recomanacions per a l'educació dels fills, no hi figura la poesia com a part de l'ensenyament. Però, en canvi, el capítol està ple de consideracions sobre la poesia: al principi ens diu, com hem vist, que el transporta, més endavant parla de la manera com ha de ser la poesia bona i finalment ens parla de les seves lectures poètiques quan era infant. Recordem que, basant-nos precisament en aquest capítol, abans ens referíem al bon poeta com aquell que és capaç de reflectir el seu judici encara que no segueixi les regles de la poesia. Això vol dir que la poesia és més una conseqüència, un resultat, que no una preparació per a la formació de la persona. Hom pot llegir tota la poesia que vulgui, però com que no és una formadora específica de costums i humors, si hom vol formar-se, ha de llegir els escrits morals. D'altra banda, l'escriptura de si, l'assaig, és l'escriptura filosòfica per excel·lència. Hom no es forma escrivint poesia, però l'escriptura poètica bona, la que aprecia Montaigne, palesa que hi ha un autor que ha conreat la seva ànima.

En definitiva, a partir de les idees que té Montaigne de la filosofia i la poesia, observam que si bé els territoris es mantenen, les fronteres es dilueixen. La filosofia abandona la forma de tractat per endinsar-se en la subjectivitat i la reflexivitat; la poesia abandona la rima per endinsar-se en la concepció i el judici. Les característiques de la bona poesia són les de l'estil que li agrada a Montaigne i són les que pretén per als *Essais*: l'obra lligada a l'autor, les paraules lligades a la concepció, la matèria més important que la tècnica, l'escrit a peces descosides, la *inventio* més important que el que

⁴⁴ «Sur des vers de Vergile», III, 5, 825b.

l'embolica. Per tant, si bé poesia i filosofia estan clarament diferenciades, quan fem filosofia a l'estil de Montaigne, estam fent en certa manera una mena de filosofia poètica, ja que filosofia i poesia tenen el mateix mode de composició. Per això Plató i Plutarc són poètics, perquè hi apareix la bellesa. Aquesta és, tal vegada, una de les contribucions més significatives de Montaigne al gènere filosòfic: mostrar que la filosofia, quan és com ha de ser, és tan bella com ho pugui ser la poesia.